

Makedonya'da Osmanlı Döneminde Kurulan Vakıflar ve Ohrizade Sinanuddin Yusuf Çelebi Vakfiyesi

Eyüp Salih*

Giriş

Vakıflar, Balkanlarda Osmanlı şehirciliğinin doğup gelişmesinde ve insanlar arasında çok sıcak münasibetlerin kurulmasında mühim roller oynamıştır. Fetihler sonrasında, insanların ihtiyaçlarını karşılayacak ve huzur içinde yaşayabilecekleri her türlü mekan inşa edilmiştir. Osmanlıda şehirlerin kuruluşu ve gelişmesi umumiyetle vakıf bir külliye'nin merkezi etrafında şekillenir. Benzeri şekilde mahalleler de vakıf bir cami ve onun müstemilatı etrafında kurulur. Hamam, imaret, çeşme ve bedesten gibi yapılar da külliye'nin birer parçasıdır. Rumeli'de şehirlerin bir çoğu, vakıf yapılar ve eserlerle bir kimlik kazanarak, İslam şehri ünvanını almışlardır. Balkanlar'daki birçok şehrin Türkiye'deki şehirlerle benzemesi bu yüzdendir. Vakıflar yoluyla sağlanan hizmetler sayesinde ki İslam, Balkanlar'da kolayca yayılmış ve asırlar boyunca burada yaşayan insanların huzur ve mutluluklarına vesile olmuştur.¹

Vakfiyelerin çoğu Bosna Hersek'te bulunmaktadır. En eski vakfiyelerde Saraybosna'da, Gazi İsa Bey 1463, Ayas Paşa 1477, Gazi Hüsrev bey 1531, Çekreci Muslihuddin Hacı Mustafa 1557, Cemal Bey 1541, Skenderpaşiç Mustay Bey 1517, Banya Luka'da Sofu Mehmed Paşa 1554, Sokoloviç Ferhad Paşa 1587, Foça'da Lütfü Hoca 1579, Mostar'da Çeyvan Bey 1554, Tuzla'da Turali Bey 1572, Vişegrad'da Kara Mustafa Paşa 1555, vakfiyeleri yer alır. Genelde bu vakfiyeler cami, medrese, mektep, tekke, imaret, köprü gibi inşa edilen eserlere aittir. Saraybosna'da 1793 yılına ait bir vakıfnamede Hacı Abdülkadirin Simzade Hacı Abdülkerim medresesine vakfettiği, hoca ve öğrenciler için el yazmalı 74 kitap olduğu yazılıdır.²

Bosna Hersek'te kadınların çoğunun da vakıf kurduklarını görüyoruz. Kurulan vakıflardan çoğu nakit para olarak vakfedilmiş. Hanife Hatun, Selime Hatun,

* Araştırmacı-Gazeteci, Ohri/MAKEDONYA, saliheyup@hotmail.com

1 Erdem Arif, Tarih Forum, Balkan fetihleri ve vakıflar, 07.10.2012

2 Anali Gazi Husrev Begove Biblioteke Kniga IX -X Sarajevo 1963 str. 27

Ayşe Hatun, Habibe Hatun, Emine Hatun, Safiye Hatun, Nefise Hatun gibi daha çok sayıda hanımın ismi geçiyor vakfiyelerde.³ Vakıflar, yer isimlerini de belirlemiş. Çoğu yerin ismi vakıf sahiplerine göre koyulmuş. Örneğin: Kulen Vakuf, Varçar Vakuf, Skender Vakuf, Gornyi Vakuf, Donyi Vakuf gibi.⁴

Üsküp'te İshak Bey, İsa Bey vakıfları, Manastır'ın, bir "Osmanlı Şehri" olmasında Sungur Çavuş Bey, İshak Çelebi vakıfları, Ohri'de Sinanuddin Yusuf Çelebi Vakfı, Zeynel Abidin Paşa Vakfı'nda, vakıf- toplum- din ilişkisini ve bir vakfın eğitim alanında yapılan faaliyetlerini görmektedir.⁵ Vakıf sahipleri arasında kadınların da vakfiyelerini görüyoruz. Bunlar arasında Üsküp'te Ethem Çelebi'nin kızı Havva'nın vakıfnamesi.⁶ Ohri'de de Hataş Hankoya ait vakıfla kadının toplum içerisindeki yeri hakkında bilgi vermektedir.⁷ Vakıflar, cami, tekke, medrese, kütüphane, saat kule, han, kervansaray, bedesten, imaret, köprü gibi yapıların yapılması ve korunması yanısıra farklı alanlarda da hizmet vermesi için kurulmuştur. Örneğin:

Yoksul kızları evlendirme vakfı

Yolda kalmışlara yardım etme vakfı

Yollar yapma vakfı

Ruh ve cüzzam hastalarını tedavi etme vakfı

Hayvanları koruma vakfı

Yoksul dul kadınlara bakma vakfı

Görme engelliler vakfı, gibi ...⁸

Birinci dünya savaşından sonra kurlan Yugoslavya Krallığı ile Müslüman halk arasında bir antlaşma imzalandı. Mekteplerin, medreselerin, hamamların ve kültürel alanların büyük birçoğunun korunacağını ve bunların yönetim ve gelirlerinin de İslam toplumuna verileceği karara bağlandı. Ancak, İslami kurumlara tam izin

3 Çardımda Hatica -,İslamska zayednica u Bosni i Hercegovini, Društveni i pravni položaj zene muslimanke u Osmanskoj Bosni, 10.02.2015.

4 Halilović Nezim, Historiyat Vakufa u BiH, trenutno stanje i perspective, İslamska Zajednica u BiH 19 Mart 2008.

5 Dede Mevlüt, Bir Balkan şehri olan Ohri'de XVII. - XVIII. Yüzyıl vakıf sosyal hayat ilişkisine dair birkaç örnek, Yeni Türkiye yayınları 67, Rumeli ve Balkanlar özel sayısı II, İstanbul 2015, sayfa 1927-1932.

6 Mehmedovski Mehmed, Kaleşi Hasan, Zbornik na Arheološkiot muzej, Skopje, I, 1956. tr. 20-36.

7 Dede, *age.*, s. 1927-1932.

8 Boşnyacki İslamski Centar Hamilton, Hutba - Vakufom osiguraymo pravedniyu budućnost, 07.06.2013.

verilmedi. 1922'de bu kurumlar, vakıflar konusunda Makedonya, Sırbistan ve Karadağ arasında bir antlaşma imzalandı. Dini ve denetleyici kurumlar öngörüldü. Diyanet İşleri Başkanlığı bu denetimi gerçekleştirecek oldu, fakat ulema buna dahil değildi. Vakıfların sayısı çok fazlaydı ve çok fazla belge var o dönemdeki vakıflardan bahseden. Dini vakıflar ve bu vakıfların kötüye kullanılması sorunlardan bir tanesiydi. Yugoslavya Krallığı'ndaki vakıflar antlaşması, özellikle de İkinci Dünya Savaşı sırasında vakıfların korunmasıyla ilgili antlaşmanın uygulanması Osmanlı yönetimindeki uygulamayla aynı değildi. Vakıfların 1944-54 yılları arasında İslam halkı kurumlarından mahrum bırakıldı ve bu vakıfların işleyişi de değişti. Tarım Yasasına da dahil edilerek yasa aracılığıyla bu topraklar devletin mülkiyetine geçirildi. Bu alanların sahipliği ideolojik ve politik bir amaç için kullanıldı ve camiler haricindeki tüm vakıf malları devletin eline geçti. Komünist rejim sırasında da bu durum devam etti aslında. 1998 yılında Makedonya dini grupları kabul eden bir yasa kabul etti ve hamamların, bedestenlerin veya diğer kurumların sahiplik hakları vakıflara geri iade edildi. Müslüman topluluğun azmi bu kurumların geri alınmasında yardımcı oldu ve bu kurumlar yasal olarak özel anıtlar olarak kabul edildi, yani bu anıtların korunmasına özel dikkat edilmesini devlet kabul etti.⁹ 1919 yılında kurulan kiralık Yugoslavya döneminde Bosna Hersek'te 1938 yılında kayıtlı 1647 ve Sırbistan, Makedonya, Karadağ topraklarında 1933 yılında kayıtlı 872 vakfın var olduğu tespit edilmiştir. Bu dönemde agrar reformu ile ve kamulaştırılarak çok sayıda vakıf mallarına el konulmuştur. Sosyalist Yugoslavya döneminde de 1945, 1946, 1948 ve 1958 yıllarında çıkarılan kanunlarla vakıf malları devlet malı olmuştur.¹⁰ Vakıf kurumu yok edilmiştir, bazı çalışanlar ve yöneticiler cezalandırılarak mahkum edilmiştir.¹¹ Burada şunu da unutmamak gerekir ki bazı Boşnak siyasiler ve entelektüeller, büyük sırp rejimine hizmet etmekle ve şahsi çıkarları için, İslam Birliği'nin bazı memurları da, vakıf mallarına el koyarak vakıfların yok olmasına sebebiyet vermiştir.¹²

Yugoslavya'nın dağılmasıyla 1992 - 1995 yılında Bosna Hersek'in işgalinde 1347 vakıf binası: 614 camii, 218 mescid, 64 mekteb, 4 tekke, 37 türbe ve İslam Birliğine ait 405 farklı yer tahrib edilmiştir.¹³

9 Cilo Hasan, Yasal çerçeve ve gerçekler arasındaki boşluğun içinde Makedonya'da vakıflar, Balkanlarda Osmanlı Vakıfları ve Eserleri Uluslararası Sempozyumu, İstanbul 2012, 257 – 258

10 Karçiç Fikret, Vakufi I reprivatizacija, Glasnik, Rijaste IZ u SFRJ, Sarajevo, 1991, str. 267-272

11 Tekst 73/ vakufska imovina, İslamska zajednica BiH, Muftijstvo Tuzlansko, Meclis Zvornik

12 Durmišević Enes, Vakufi u različitim političkim sistemima, Naučni skup Vakufi u Bosni i Hertsegovini zbornig radova Sarajevo, 22 Haziran 2011, s. 111 – 129.

13 Omerčić Muharrem, Prilozi izučavanyu genocida nad Boşnyacima (1992 – 1995) El - Kalem, Sarajevo, 1999.

Osmanlı Dönemi'nde Makedonya'da Kurulan Vakıflar

Makedonya'da ilk vakıf müesseseleri Osmanlı devletinin Sultanları, Vezirleri, Kadıları, Gazileri ve Sancak Beyleri tarafından kurulmuştur. Bunun yanında fetihten sonra, daha geç dönemlerde mahalli idarecilerin inşa ettirdikleri vakıf eserleri vardır.¹⁴ Üsküp'te vakıfların tarihi Osmanlıların Üsküp'ü fethetmesinden sonra başlamıştır. Üsküp'te Türk nüfusunun artmasıyla vakıfların sayısı da hızla artmıştır. Bu vakıflar, dini, eğitim, sosyal, Türk-İslam mimarisi, pek çok alanda Üsküp şehir hayatını etkileyecek çok önemli hizmetler ve faaliyetler yapmıştır. Bu anlamda Üsküp'te kurulan ve vakfiyeleri olan bazı önemli vakıfları şu şekilde sıralayabiliriz. Abdülbaki Efendi Vakfı, Abdullah bin Hüseyin Vakfı, Ahmet Ağa bin Hacı Hasan Vakfı, Arife Hatun binti Abdulkadir Efendi Vakfı, Ayşe Hatun binti Sağır Mehmed Efendi vakfı, Atiye Hanım binti Arslan Bey Vakfı, Ayşe Hanım binti Mehmed Efendi Vakfı, Bayram bin Zeynel Vakfı, Edhem Efendi bin Halil Vakfı, Belkıs Hanım Vakfı, Hacı Muhyiddin Efendi bin Abdulvahhab Vakfı, Hamrecizade el-Hac Murtaza Bey Vakfı, Hayreddin İsmail Efendi Vakfı, Hüma Şah Sultan Vakfı, Hüseyin Bey Bin Süleyman Vakfı, İsa Bey Vakfı, İshak Bey Vakfı, Kaçanikli Mehmet Paşa Vakfı, Karlılı Mehmed Paşa Vakfı, Kebiri Mehmet Çelebi Vakfı, Mehmed Ali Bey bin Hasan Bey Vakfı, Mehmed Faik Paşa Vakfı, Memiş bin Osman Vakfı, Mustafa Paşa Vakfı, Nureddin bin Osman bin Yusuf Vakfı, Osman bin Latif Vakfı, Râmiz Bey bin Hasan Bey Vakfı, Hafız Sabri Efendi Bin Şeyh İdris Şevki Efendi Vakfı, Şafizade Seyyid Sadi Efendi bin Ahmed Efendi Vakfı, Şeyh Mehmed Efendi Vakfı, Yahya Paşa bin Abdullhay Vakfı.¹⁵ Osmanlıların Balkanlardaki en önemli merkezlerinden biri olan Üsküp'te de vakıflar toplum hayatının içinde yoğun bir şekilde yer almıştır.

Osmanlı döneminde Üsküp'te Kadiri, Rufai, Mevlevi, Celveti, Nakşibendi, Bektaşî, Halvetî, Sadi, Melami gibi tarikatlara mensup kırktan fazla tekke vakıf hizmetleri bünyesinde faaliyette bulunmuştu. Bu anlamda Mevlevî Tarikatı'na bağlı olarak faaliyet yapan Üsküp Mevlevihanesi, Hacı Bektaşî Veli Tarikatı'na bağlı olan Cafer Baba Zaviyesi, Hacı Mustafa Baba Zaviyesi, Haydar Baba Zaviyesi, Karaca Ahmet Sultan Zaviyesi, Sersem Baba Tekkesi, Halvetî tarikatına bağlı olan Şeyh Salih bin Hüseyin Tekkesi, Veliyuddin Vardar Sinani Tekkesi, İplikçi Hasan Efendi Tekkesi, Kulak Mehmed Efendi Zaviyesi, Şeyh Adem Baba Tekkesi (Zincirli

14 Necip Lütfi, XV – XVI. Yüzyıllarda Makedonya'da Kkültür ve Medeniyet, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek lisans tezi, İstanbul 2006, s. 17.

15 Telli Hasan, "Osmanlı döneminde Üsküp Evkaf Müdürlüğü", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 10 Sayı: 48, Şubat 2017 s. 221-222.

Tekke), Hacı Ayşe Hatun Zaviyesi, İsmail Hakkı Tekkesi, Kadiri Tarikatı'na bağlı olan Emir Sultan Tekkesi, Kara Mustafa Zaviyesi, Şeyh Seyyid Çolak Efendi Zaviyesi, Uryan Baba Zaviyesi, Seyyid Kablan Zaviyesi, Elaldı Sultan (Belkis Hanım) Dergahı, Melami Tarikatına bağlı olan Melami Baba Tekkesi, Noktacılar Tekkesi, Nakşibendi Tarikatı'na bağlı olan Üsküp Nakşibendi Tekkesi, Sadiyye Tarikatı'na bağlı Üsküp Sadiyye Tekkesi, Pir Vefa Baba Tekkesi, Rufai Tarikatı'na bağlı olan Şeyh Mehmed Efendi İbni İsmail Tekkesi, Acemzade Hasan Efendi Tekkesi, Aydınbari Tekkesi, Duruflu Tekkesi,¹⁶ Ömer Ağa Tekkesi, Hasan Baba (Hasan Dede) Zaviyesi, Anabacı Zaviyesi, Baba Lokman Zaviyesi, Şeyh Feyzullah Efendi Zaviyesi, Farfara Tekkesi, Hasan ve Hüseyin Tekkesi, Hindi Baba Tekkesi, Karı Koca Tekkesi, Kúpeli Baba Tekkesi, Şeyh Davud Tekkesi, Şeyh Meadi Tekkesi, Şeyh Fettah Tekkesi, Topal Baba Tekkesi, Şeyh Latif Efendi Tekkesi, Şeyh Lutfullah Efendi Tekkesi, Koçanikli Mehmet Paşa Zaviyesi, Hümayun Hatun Zaviyesi, İsa Bey Zaviyesi gibi tekkeler Üsküp'te kurulan Osmanlı tekkeleridir. Üsküp'te camiler, mescitlerin ve tasavvufi yapılanmaların yanı sıra birçok vakfın imarethaneleri, medreseleri, mektepleri, hanları, hamamları, bedestenleri vardı. Bu yönüyle Üsküp adeta bir vakıf cennetine dönüşmüştü. İşte Üsküp'teki tüm bu vakıfların ve hizmetlerinin daha iyi çalışması adına Tanzimat döneminde Üsküp Evkaf Müdürlüğü kurulmuştu. ¹⁶ Üsküp Evkaf Müdürlüğü, Üsküp, Kalkandelen, Kumanova, Prizren şehirlerinde ve bu şehirlere bağlı kasaba ve köylerde kurulan vakıflara bakıyor ve bu bölgedeki vakıfların iş ve işlemlerini yürütüyordu Üsküp Evkaf Müdürlüğü'nde çalışan bir takım görevliler vardı. Bu görevliler; müdür, ser-katib-i mal, katib, cabi, emin-i sandık, evkaf muhasebecisi, odacı ve dellal idi.¹⁷ Görüldüğü gibi Üsküpte kurulan çok sayıda vakıftan bazıları hakkında daha geniş bilgi vermek gerekir. Önemli vakıflardan başta İshak bey vakfı gelmektedir.

İshak Bey Vakfı

Üsküp'te, Yiğit Paşa'nın oğlu İshak Bey Hicri 848 / 1445 yılında tasdik edilen kendi vakfiyesinden, medresede okuyan öğrenciler için bir cami, bir medrese, bir mektep ve bir ev inşa ettirmiştir. Ve öğretilerin oturmaları için Anant (Banyane) ve Mirkofca (Mirkovce) köylerini, iki hamam, yüz iki dükkân, iki han ve bir ev vakfetmiştir. Çayırıları ve bahçeleri dâhil yedi verimli arazi parçası da (çiftlik) bunlar arasındadır. ¹⁸ Üsküp'teki İshak Bey Medresesi veya "el-İshakiye" diye

¹⁶ Telli, *age.*, s. 222-224.

¹⁷ Telli, *age.*, s. 226.

¹⁸ Kaleşi Hasan, Najstari Vakufski Dokumnti u Jugoslaviji na Arapskom Jeziku, Priština, 1972, s. 90.

bilinen medrese, sadece Makedonya'da değil, Balkan Yarımadasında da en eski ve en meşhur medreselerden biri olarak bilinmektedir. Bu medresenin varlığına tanıklık eden belgelerden sadece Üsküp'te 09-18 Şubat 1445 tarihleri arasında doğrulanan İshak Bey'in vakfiyesidir. Bu medresenin şöhreti, onun Üsküp'teki o zamana kadar ki en meşhur medreselerden olduğunu zikreden Evliya Çelebi zamanına kadar devam etmiştir.¹⁹ Bu medrese için İshak Bey'in vakfiyesinde şöyle denilmektedir: “Şeriat kuralarına göre hayatı boyunca ve bütün çıkarlarımı tam bir bilinçle davrandığı zaman, meşhur Üsküp şehrinde temiz bir hasletle inşa ettiği imaret ve medreseyi vakfetmiştir”.²⁰

Üsküp'te en eski bir kütüphanenin kurucusu, bu toprakların ilk hayırseverlerden biri olan İshak Bey'dir. Onun vakıfnamesinden 9-18 Şubat 1445'te doğrulanan bu kütüphanenin tasdiki yapılan İshakiye Medresesi ile birlikte inşa edildi. Bu medrese, eskiden önemli bir rol oynayan ve günümüzde birinci derece kaynak olarak kullanılan önemli kitaplar ihtiva etmektedir. Neredeyse bütün kitaplar Arap dilinde olup birçoğu Kur'an-ı Kerim tefsiri, fıkıh ve Arap dili hakkındadır. Kitapların ekseriyeti için diyebiliriz ki, onlar okul kitapları olarak veya öğrencilerin medresede öğrendikleri edebiyat olarak hizmet vermişlerdir.²¹ İshak bey, vakfettiği imaret için şeyh ve günde Kur'an'dan on cüz okuyan on kişi tahsis etmekte ve şöyle demektedir: “İmarete tayin edilen şeyh için günde beş dirhem ve Kur'an'dan on cüz okuyan on kişi için her birine bir dirhem.” Bu imarette bedava yemek yiyen insanlar da vardı ki, kendi vakfiyesinde şunu görmekteyiz: “O (vakfi)'nden kalan her şey imaretteki misafirlerin yiyecekleri için harcanmaktadır.”²² Üsküp çarşısında bulunan Sulu Han, XV. yüzyılın ilk yarısında İshak Bey tarafından inşa edilmiştir. Bu han, İshak Bey'in Alaca Camii ve medresesi için vakfedilmiştir. Söz konusu vakfiye şu şekilde belirtilmektedir; “İsmi yukarıda geçen, Üsküp şehrinde bulunan ve “eski han” ismiyle bilinen hanın tamamı ve onun etrafında hamama bağlı 20 dükkânlı, boş arazi vakfedilmiştir. Bu han iki tarafında ana cadde, merhum Paşa Yiğit Bey'in vakfi ve Serava denilen ırmak ile çevrilidir.”²³ İshak Bey'in imareti Üsküp şehrinde. Bu imaret H. 842 / 1438 yılında yapılmıştır. Kendi imareti ve medresesi için Anant (Banyane) ve Mirkofca (Mirkofce) karyesi, Üsküp'ün yakınında, Kolcu karyeleri, şehir civarında dört kıta arazi, çifte hamam

19 Gül Ahmet I, Osmanlı Medreselerinde Eğitim-Öğretim ve Bunlar Arasında Dârul-Hadislerin Yeri, Ankara 1997, s. 53.

20 Kaleşi Hasan, Najstari Vakufski Dokumnti u Jugoslaviji na Arapskom Jeziku, Priština, 1972, s. 96.

21 Kaleşi, *age.*, s. 90.

22 Kaleşi, *age.*, s. 108.

23 Kaleşi, *age.*, s. 104.

ve ona bitişik yirmi dükkân, eski han ve yanında yirmi dükkân, yeni han ve yanında yirmi dükkân, eski hamam ve bitişik yedi dükkân, kırk üç dükkân, iki dükkân, yani hanlara bitişik olanlardan başka elli iki dükkân vakfetmektedir. Yirmi üç adet de kitap vakfedilmiştir.²⁴ İshak Bey şöyle diyerek şart koşturmuştur: “Artan şeyler, adı geçen imarette misafirlerin yiyeceği için ve medresede kalan öğrenciler için harcansın.”²⁵

İsa Bey Vakfı

İshak bey'in oğlu İsa Bey, H. 874 / 1469 yılında tasdik edilen kendi vakfiyesinde, Müslümanların iyiliği için birçok malvarlığını vakfetmiştir. Bütün hayatı boyunca bir medrese ve bir hankah (tekke) yaptırmıştır. Bu medrese onun ismiyle bilinmektedir. Medrese ve hankah için iki ev, üç çiftlik, iki bahçe, değişik yerlerde yirmi dört verimli arazi parçası, Kalçuşta (Kucevişte) köyü, ondan fazla değirmen, Üsküp'te erkekler ve kadınlar için Çifte Hamam adında hamamı, ayrıca Kalkandelen'de bir hamam, bir kervansaray, bir han ve etrafındaki bütün evleri, on beş oda, inşaat için üç boş arsa ve kütüphane vakfetmiştir. Cami ise, onun vefatından sonra inşa edilmiştir.²⁶ Çifte hamam (Şengül hamam) çarşının ortasında bulunup İsa Bey tarafından XV. yüzyılın ortasında inşa edilmiş ve Üsküp'te inşa ettiği kendi medresesi ve tekkesinin çıkarı için vakfedilmiştir. Onun vakfiyesinden bu hamamın duvarlarının etrafında dükkânlar inşa edildiğini anlıyoruz.²⁷ Kapan Hanı, İsa Bey tarafından XV. yy'ın ortasında bina edildiği Üsküp çarşısında bulunmaktadır. Kapan Hanı etrafında inşa edilen dükkânlarla birlikte çarşıda farklı bir karmaşık oluşturmaktadır. O zamandan beri bu hanın mevcudiyetini İsa Bey'in vakfiyesi tasdik etmektedir ki, şöyle demektedir: “Vakfetmekte bulunan bu kişi, medrese ve tekkenin ihtiyaçları için etrafında bulunan dükkânlarla birlikte güçlü malzemedan yapılmış Üsküp'teki onun kervansarayını vakfetmiştir.”²⁸ Bu hayırsever Üsküp'te birçok malvarlığını bunlardan zaviyenin yanında inşa ettirdiği imareti de vakfetmiş. Şöyle diyerek şart koşturmuştur: “Zaviyenin mutfağında günde yüz yirmi lodra et pişecek, ekme için 2,5 Üsküp kilosu un harcanacak, yağa on, bala beş akçe ayrılıp, tuz, nohut ve yoğurttan münasip miktar alınması mütevellie bırakılacak; çeltik arkinin mahsulü pirinç kâfi oldukça mutfakta kullanılacak;

24 Ayverdi Ekrem Hakkı, Fatih Devri Mimarisi, İstanbul 1953, s. 255.

25 Kaleşi, *age.*, s. 108.

26 Elezoviç Gliša, Turski Spomenici (1438-1520), Beograd 1940, s. 79-126.

27 Elezoviç Gliša, "Turski Spomenici u Skoplju", Knjiga 1 Sveska 1-2 Skopje 1926, s. 419.

28 Elezoviç Gliša, "Turski Spomenici u Skoplju", Glasnik na I.N.I., Knjiga 1 Sveska 1-2, Skopje 1926, s. 418.

bayram ve namaz gecelerinde, vakıf müsaade ederse Cuma gecelerinde tane ve zerde pişecek, lüzum oldukça vakıf bağlarından turşu yapılacaktır”.²⁹ İsa Bey, medrese ile birlikte yapımı H. 874 / 1469 yılına denk gelen kütüphaneyi de inşa etmiştir. Bu kütüphane, 332 ciltlik 215 eser kapsamaktadır. Kitap sayısı açısından Hicri IX. yüzyılda, miladi 1469’da Makedonya’daki en büyük kütüphanelerden biri olmuştur. Bu kütüphanenin önemi, çeşitli ilim içine kapsayarak 16 bilimde kitaplar ihtiva ettiği görülmektedir. Böylece “Kütüphane memuruna da günlük iki dirhem” diyen bu hayırseverin vakfiyesinde kendi kütüphanesi için gündelikçi bir memur tayin ettiğini görmekteyiz. Gerçekte bu, orada herhangi bir kütüphanenin kütüphanecisinden bahseden Balkan Yarımadasında ve özellikle de Makedonya’daki ilk belgedir. Ayrıca bu kütüphanenin değeri, kendi alanlarında ana kaynak olan birçok dini, lügat ve mantık kitaplar dışında Razi, İbn Sina, Hipokrat vb. tıbbın en meşhur âlimleri tarafından yazılan tıbbı dair çok sayıda kitap içermesinden ileri gelmektedir. Vakıf kitaplarından, çağdaş tıbbın babası olarak ün yapan Yunanlı bilge Hipokrat’ın kitabının anılması uygun olur ki Avrupa onun kitaplarını XVI. yüzyılda Latinceye çevirmeye başladı. Bu kitabı 100 sene önce Üsküp’teki İsa Bey kütüphanesinde bulmaktayız.³⁰ Bütün bu kitaplar kaybolmuştur. Avusturyalı başkumandan Pikolomin Üsküp şehrini 1689 yılında yaktığı zaman bu kitapların yakılmış olma ihtimali daha güçlüdür. Bu medresede “Fetavâ-i Kadıhan’ın” ilk sayfasında şöyle yazıyordu: “ Bu şerefli kitabı Üsküp’ün içinde inşa ettiği kendi medresesi için, halkı ve dini yücelten İshak Bey’in oğlu Sahibul Hayrat İsa Bey vakfetmiştir.”³¹

Kebir Mehmet Çelebi Vakfı

İsa bey’in oğlu Kebir Mehmet Çelebi’nin vakfiyesi Üsküp ve Kalkandelen hakkındadır. Üsküp’te bir cami ve bir imaret inşa ettirmiştir ve onlar için bir hamam, beş değirmen, yirmi iki verimli arazi parçası, yedi çayır, altı dükkân vakfetmiştir. Biz, bunu H. 874 / 1470 yılında tasdik edilen vakfiyesinde görmekteyiz. Kalkandelen şehrinde H. 867 / 1463 yılında tasdik edilen vakfiyesinden bir cami, tekke ve imaret inşa ettirdiği ve bunlar için altı dükkân, on beş odadan oluşan bir han, yirmi dört ev, ondan fazla değirmen, ondan fazla verimli arazi parçası, bir çayır, Kalkandelen şehrinde on bir bahçe, dört köy vs. vakfettiği görülmektedir.³²

29 Elezoviç Gliša, “Turski spomenici u Skoplju”, G.S. N.D., Knjiga 1 Sveska 1-2, Skopje 1926, s. 421.

30 Cilo Hasan, “İsa Beg i Njegovata Biblioteka”, Mlada Mesečina, Januari, Skopje 1992.

31 Elezoviç, “Turski Spomenici u Skoplju”, G. S. N. D., s. 412.

32 Elezoviç, Turski Spomenici, s. 43-63.

Muslihuddin Abdülğani el-Medeni Vakfiyesi

Muslihuddin Abdülğani el-Medeni, Üsküp'te Müezzîn Hoca (Dükancık) camiini inşa ettirmiş ve bu camii için Kurşunlu Hanı adında bir han, bir hamam, iki ev, yirmi altı dükkân, bir depo ve hanın ön tarafına bağlı birtakım dükkânlar vakfetmiştir. Vakfiyesinde bu dükkânların sayısı zikredilmemektedir. Onun vakfiyesinin tasdiki H. 956 / 10–20 Ocak 1550'dir.³³

Muslihuddin Abdülğani el-Medeni'nin vakfiyesinden onun birçok varlığını vakfettiğini ve aynı zamanda imam ve diğerlerine birer maaş bağlamasını şart koştuğunu görmekteyiz. Vakfiyesinde şöyle yazmaktadır: “Müezzîn Hoca olarak tanınan Muslihuddin Abd el-Gani, Üsküp'teki camii için iki han, bir hamam, altı su kanat, on dokuz'dan üzeri dükkân ve biri cami imamının olmasını şart koştuk üzere on iki ev vakfetmiştir. Böylece caminin hatibi için dört dirhem, caminin imamı için günde altı dirhem ve günde beş vakit namaz ve senede yapılan teravîh ve diğer namazlarını kıldırmasını şart koşturmuştur. Her iki müezzîn için günde dörder dirhem olmak üzere sekiz dirhem tahsis etmiştir. Cami hizmetçisine ise, iki dirhem tahsis etmiştir. Ve caminin mahfilde, namazdan önce her Cuma gününde Kur'an-ı Kerim'i ezbere ve tecvitli okumak üzere dört hafızın getirilmesini, başkanlarının günde dört dirhem ve diğerlerinin bir dirhem almalarını şart koşturmuştur.³⁴ Üsküp'ün en güzel ve en ünlü eserlerden biri de Kurşunlu Han'dır. Başta Evliya Çelebi olmak üzere birçok seyahatname yazarı ve gezgincinin dikkatini çekmiş, eserlerinde bu handan bahsetmişlerdir. bu hanı vakfeden kişinin Müezzîn Hoca el-Medeni adıyla bilinen Muslihuddin Abd el-Gani olduğunu göstermektedir. 1549/50 yılında yasallaştırılan vakfiyesinde Müezzîn Hoca için şöyle denilmektedir: “O, bilinen yerde zikredilen Üsküp şehrinde temelini atıp inşa ettiği hanını vakfetmiştir. Bakırcılar (Kazancılar) Camii'ye yakın Tanrı Vermiş Mahallesiine yaptığı yardımlarını Allah kabul eylesin, şükredilmeye layık olan yalnızca Allah'tır.” Kurşunlu Han'ı önceleri onu inşa edenin ismiyle yani “Müezzîn Hoca” adıyla tanıyordu. Kurşunlu Han, diğer hanlar gibi, iki kısımdan oluşmaktaydı: tüccarların ve mallarının konulması için hizmet verdiği birinci kısım ve diğer kısım yardımcı bölümleriyle ahır kısmı. Hanın ana girişi çarşı tarafındandır. Birinci katta yirmi sekiz, ikinci katta ise otuz iki bölüm bulunmaktadır. Ayrıca Han'ın avlusunda bir şadırvanı vardır. Vakıfnameye göre bu şadırvana su, Müezzîn Hoca Camii'nin şadırvanından gelmektedir. Aradaki su kemerini de vakıf sahibi kendisi yaptırmıştır.³⁵

33 Kaleşi, *age.*, s. 224.

34 Ayverdi Ekrem Hakkı, *Avrupa'da Osmanlı Eserleri*, İstanbul 2000, III, s. 261.

35 Bogoevic Kubaradz Lidija, *Osmanliski Spomenici ve Skopje*, Skopje 1998, s. 159.

Koca Sinan Paşa Vakfiyesi

Koca Sinan Paşa Makedonya’da birkaç mal varlığını vakfetmiştir. Biz bunu, H. 996 / 23 Temmuz 1556 yılında İstanbul’da tasdik edilen vakfiyesinden görmekteyiz ki, Üsküp’te on iki dükkân, birkaç evden oluşan bir konak ve Üsküp’ün Akbas köyündeki varlığını, Üsküp kadılığında bulunan Yenice köyünde bir konak ve beş değirmen, Üsküp’ün İsmice köyünün sınırında üç değirmen, bir konak, bir yaylık ve Kıratova paşalığı Tabanoc köyünde dört değirmen gibi bu servetini Kaçanik’ta inşa ettirdiği cami, imaret ve mektep için vakfetmiştir.³⁶

Kaçanikli Mehmet Paşa Vakfiyesi

Kaçanikli Mehmet Paşa 1592 Rumeli Beylerbeyi,³⁷ Makedonya’da birçok malvarlığını vakfetmiştir. Mal varlığının vakfedilmesi ona ait üç vakfiyesi ile doğrulanmıştır. Birinci vakıfname Üsküp ve Kaçanik hakkındadır, ikincisi ise Kalkandelen, Gostivar ve Kırçova ile ilgilidir ve üçüncü vakıfname de Debre şehri hakkındadır. Üsküp şehrinde bir cami inşa ettirmiş ve bunun için malvarlığından verimli arazilerden, hayvanlardan ve depolardan ne varsa her şey ile birlikte Üsküp’e yakın Zlakuçan köyünü, yirmi beşten fazla değirmen, dört çiftlik, birçok verimli arazi, üç ekmeğin, Üsküp’te dört dükkân, bir sürü çayır ve kütüphane için birçok İslami kitaplar vakfetmiştir ki, H. 1017 / 10–20 Kasım 1608 yılında tasdik edilen vakfiyesinde görülmektedir.³⁸

Kalkandelen şehrinde ise, saat kulesini inşa ettirmiş ve bunun için bir değirmen, bir mektep ve yüz bin (100.000) nakit dirhem vakfetmiştir. Gostivar şehrinde bir cami inşa ettirmiş ve bunun için şu malvarlığını vakfetmiştir: etrafındaki bütün dükkânlarla birlikte kervansaray, üç değirmeni ve bir hamamı vakfetmiştir. Kırçova şehrinde bir hamam ve verimli arazi vakfetmiştir. Bunu H. 1017 / 1608 yılında tasdik edilen onun ikinci vakfiyesinden görmekteyiz.³⁹ Debre şehrinde ise bir zaviye inşa ettirmiş ve onun için şu mal varlığını vakfetmiştir: bir han, çiftlik, çayır, üç değirmen, Debre çıkışında dörtten fazla köprü, fakirler için iki katlı olarak inşa edilen bir lokanta ve dört binden fazla koyun. Bunu H. 1017 / 1608 yılında tasdik edilen vakfiyesinden görmekteyiz.⁴⁰ Mehmet Paşa, on altı

36 Kaleşi, *age.*, s. 274-276.

37 Kaleşi Hasan - Mehmedovski Mehmet, “Tri Vakufnami na Kaçanikli Mehmet Paşa”, Glasnik na I.N.I., Skopje 1958 s. 7.

38 Kaleşi- Mehmedovski, *age.*, s. 24-25.

39 Kaleşi - Mehmedovski, *age.*, s. 55-60.

40 Kaleşi - Mehmedovski, *age.*, s. 72-8.

odadan oluşan ve muayyen bir yerde bir zaviyenin inşa edilmesini tavsiye edip, dış kısmını oluşturan odalarının şeyhe ait olmasını şart koşmuştur. Şeyh için günde kırk akçe, bu zaviyenin sofileri için iki akçe tahsisinin yanında herkese de yemek dağıtılmasını şart koşmuştur.”⁴¹ Aynı şekilde Mehmet Paşa, Fatih Mehmet Camii yakın Debre'de güzel bir yer alınmasını ve bir zaviye inşa edilmesini buyurmuştur. Şeyh için saray odaları inşa edilmesini ve sofiler için ise yedi oda yapılmasını buyurmuştur. Şeyh için yirmi beş akçe tahsis etmiş ve şeyhin âlim olmasını, şayet o bu şartları haiz değilse o zaman tekkenin teslim edilmemesini, sofilere yemek hazırlanması için orta seviye bir mutfak, zikir yapmak için de bir cemiyetgâh yapılmasını şart koşmuştur.”⁴²

Mustafa Paşa Vakfi

Abdülkerim oğlu Mustafa Paşa, Üsküp şehrinde bir cami ve imaret inşa ettirmiş ve bunlar için H. 920 / 1514 yılında tasdik edilen vakfiyesinde görülen şu malvarlığını vakfetmiştir: etrafında bulunan dükkânlarla birlikte iki kervansaray, birçok köy (Üstüp, Kıradovice, Bilacene, (Blace) Ceraşova, Hıraşkova, Banice), Üsküp'te dört çiftlik, birçok çayır ve değişik mahalleler. Kalkandelen şehrinde üç çiftlik, üç değirmen, birkaç ev, bir hamam. Gostivar şehrinde Vrapçiste ve Tumçevishte köylerini.⁴³

Yahya Paşa Vakfi

Abdülhay oğlu Yahya Paşa: Üsküp şehrinde bir cami, medrese, imaret, hankah (zaviye) inşa ettirmiş ve bunlar için H. 912 / 19 Kasım 1506 yılında tasdik edilen vakfiyesinde görüldüğü gibi şu mal varlığını vakfetmiştir: Üsküp'e yakın Radoşane (Radişan) köyünü, bir han, camiye yakın fakirler için bir lokanta, yirmi evden fazla, bir hamam, yetmiş dükkândan fazla, iki ekmek fırını, beş değirmen, iki verimli tarla parçasını, on dört oda ve Üsküp'te bir bahçe.⁴⁴

XIV.yüzyılın 90'lı yıllarında Osmanlıların eline geçen Manastır şehrinin yeni bir çerçeve içerisinde oluşturulması vakıf enstitüsünün varolması amacıyla bağlantılıdır. Osmanlı şehrinin kurulmasında, ana unsurlar olan “cami”, “bedesten” ve “imaret” gibi yapılar genel olarak birer vakıf yapısıdır. Manastır'ın, bir “Osmanlı Şehri” olmasında şüphesiz ki, Sungur Çavuş Bey Vakfi'nin önemi büyüktür.

41 Kaleşi - Mehmedovski, *age.*, s. 37.

42 Kaleşi - Mehmedovski, *age.*, s. 75.

43 Elezoviç Glişa, *Turski Spomenici (1438-1520)*, Beograd 1940, s. 713-813.

44 Elezoviç, *age.*, s. 420-525.

Sungur Çavuş Bey Vakfı

Hicri 838/Miladi 1435-36 tarihli vakfiyeden öğrenildiğine göre Sungur Çavuş Bey, Manastır'da 1 cami, 1 medrese, 1 han, 1 imaret (zaviye), 7 değirmen, 25 dükkân, 1 üzüm bağı ve 2 arsa vakfedmiştir.⁴⁵

Manastır valisi olan Sungur Çavuş Bey, medresenin çalışması için 30 bin dirhem vakfettiği de yazılıdır. Manastır'dan başka Edirne'de ve Vidin'de de vakıf mallarının var olduğu kayıtlıdır.⁴⁶

Makedonya'da ilk kurulan zaviye H. 838 yılının Ramazan ayının ikinci yarısında Manastır'da tasdik edilen kendi vakfiyesinden gördüğümüz Sungur Çavuş Bey'in tekkesidir. 9-19 Nisan 1435 tarihleri arasında vakfeden kişi, tekke için birçok zenginliklerini ve aralarında 5 değirmen, 10 dükkân, bir üzüm bağı ve tam bir köy vakfetmiştir ki, onlardan elde edilen kâr cami ve tekke çıkarına harcansın. Vakfeden bu kişi kendi vakfiyesinde şu şartı koymuştur: "Mütevelli tarafından atanan şeyhe zaviye vakıflarından alınan kârın beşte biri verilir. Aynı zamanda onun hizmetçilerine aynı miktar verilir. 4/5'i ise bu zaviye de bulunan fukara ve miskinlere verilen yemekler için harcanmaktadır."⁴⁷

İshak Çelebi Vakfı

İshak Çelebi, sadece Makedonya'da değil daha birçok merkezde vakıfları olan en büyük hayırseverlerden biri. Manastır'da (vilayeti) kendi adında bir cami, medrese, zaviye ve mektep inşa ettirmiştir. Bunlar için yüz beş dükkân, dört arazi, yirmi değirmen, bir bahçe, kütüphane için kitaplar ve nakit para olarak 300.000 dirhem vakfetmiştir. Solun köyünde altı konak, iki evli bir konak, Tatar Pazarı şehrinde (kazasında) bir cami ve zaviye ve on sekiz ev, sekiz dükkân, iki evli bir konak ve bir ahır vakfetmiştir. Plodiv (Filibe) şehrinde on beş dükkân, bir arazi, bir ahır ve bir Pazar vakfetmiştir. Bunları, tasdik edilen dört vakfiyesinde görmekteyiz: birinci vakfiye H. 912 / 20-30 1506 yılında tasdik edilmiştir, ikinci vakfiye H. 914 / 10-19 Temmuz 1508 yılında tasdik edilmiştir. Üçüncü vakfiye H. 917 / 18 - 27 Haziran 1511 yılında tasdik edilmiştir. Ve dördüncü vakfiye ise, H. 917 / 24 Eylül - 3 Ekim 1511 yılında tasdik edilmiştir.⁴⁸

Vakıf insanı olan İshak Çelebi H. 914 / M. 1508 yılında Manastır'da bir zaviye inşa etmiş ve vakıfnamesinde de görüldüğü üzere oraya bir şeyh atamıştır.

45 Kaleşi, *age.*, s. 72-73.

46 <http://jusufzimeri.com/vakfi-ne-periudhen-osmane-ne-trojet-e-maqedonise-se-sotme>

47 Kaleşi - Mehmedovski, *age.*, s. 81.

48 Kaleşi, *age.*, s. 145-210).

Vakfiyede şöyle demektedir: “Aynı zamanda misafirler ve yolcular için konutları iki evden oluşan ve medreseye yakın olan bir zaviye yapmak istediğini ifade etti.” Aynı şekilde imaretin mutfağında sabah ve ikinci vaktinde yemek pişirilmesini şart koymuştur. Yemek, misafirler için 3 gün olup yukarıda zikredilen medresede kalanlara ise devamlı ve uygun, orta bir yemektir.⁴⁹ İshak Çelebi Medresesini, Manastır'da 10–19 Haziran 1508 tarihleri arasında yazılan onun vakfiyesini tasdik eder. Bu vakfiyede şöyle yazmaktadır: “Ondan sonra ismi yukarıda zikredilen vâkif İshak Çelebi, Allah onun kalbini nurlandırın, gerçek ve büyük bir istekle karar almış ve cami avlusunun bitişiğinde söz edilen medrese müderrisinden ders alan öğrencilerin oturmaları için 10 odası olan bir medresenin yapımına karar vermiş, Allah onu kıyamet gününe kadar muhafaza etsin. Bu medreseden metafizik ve geleneksel ilimler öğreneceklerdi.”⁵⁰ Manastır'da bir kütüphanenin kurucusu da İshak Çelebi'dir. O, bu kütüphaneyi kendi medresesi ile birlikte H.914 / 1508 yılında inşa etmiştir. Kitapları kendi medresesinin müderrislerine iki kısımda vakfetmiştir. Bunu, Manastır'da 1508' de tasdik edilen onun ikinci vakıfnamesinde İshak Çelebi'nin vakıfnamesi doğrulamaktadır ki adı geçen vakıf ehli 20 kitap vakfetmiştir.

Ahmet Şerif Bey Vakfı

Ohri'de çok sayıda vakıflar kurulmuştur. En tanınmış vakıflar arasında Ahmet Şerif bey vakfı da yer almıştır. Ahmet Şerif Bey'in vakfiyesinde şöyle ifade edilmektedir. Medreseye bitişik 5 dükkan, Bunların karşısında 3, Hacı Hamza Camiine muttasıl 6, Aynı yerde 1, Hacı Kasım mahallesinde 12, Hacı Kasım mahallesinde 9 dönüm mülk ev, Ohri'de İmaret Bahçe denilen müştemilatıyla beraber mülk sebze bahçesi, Resne nahiyesinde Manastır Caddesi üzerinde Kruşye yerinde senevi iki yüz para mukataalı arsa yeri üzerine han, Manastıra tabi Beçkarice kariyesinde 0.5 dönüm bağçeli iki yüz para mukataalı 3 değirmen, İmarette kullanmak üzere 22 kazan, 20 kapaksız büyük sahan, 1 büyük güğüm, 1 küçük güğüm, 1 kevgir, 1 demir kepçedir. Hayır şartları ise: Zemin mukataaları 400 para, tevliyet senevi bin kuruş. Nezaret 4000, Medreseye 4000, Aşure 500, aşçıya 20. Mevlid, Kuran, Kelime-i tevhid çeken 10 kişiye 300, 64 adet ekmek günde 32, 30 kuruş helada kandil hizmeti için ayda 3 okka zeytinyağı, irad fazlası tamirata ayrılacaktır. Medresede 9 odada 14 talebe ikamet edecektir. Tarihi 1262 17 Şevval (7 Teşrinievvel 1846) olup 14 şahid imzalamıştır.

49 Kaleşi, *age.*, s. 190.

50 Kaleşi, *age.*, s. 189.

Sinanuddin Yusuf Çelebi Vakfı

Osmanlı döneminde Balkanlarda en eski vakfiyelerden biri de Ohri'de, Ohri-zade Sinanuddin Yusuf Çelebi'ye ait vakfiye bulunuyor.

Arapça kaleme alınan, Padişah II. Bâyezîd tuğrası ile başlayan Sinanuddin Yusuf Çelebi'nin vakfiyesi Şaban ayının son günlerinde 896 yılında (29.06-08.07.1491 yılında Rumeli Kazaskeri Mehmet oğlu Ebu's Suud tarafından tasdik edilmiş, 6.43 metre uzunluğunda 30 cm genişliğindedir. Vakfiye 128 satırdan oluşmaktadır.⁵¹ Ohrizade Sinanuddin Yusuf Çelebi vakfiyesinin ön sözünde şöyle deniyor: Sunulan belgelerin orijinalini ve kopyasını gördüm, analiz ettim ve orjinalle nokta nokta, kelime kelime karşılaştırma yaparak, bir kelime veya bir nokta değişikliğinin bulmadığımı iddia ediyorum. Bunu ben Rumeli Kazaskeri Mehmet oğlu Ebu's Suud olarak tasdik ediyorum.

Devamında vakfiyenin kopyası Çatalca kadısı Mehmed'in oğlu Hasan tarafından yazıldığı bildirilir.

Vakfiye besmeleyle başlıyor ve şu sözlerle devam ediyor: Yüce Allah'ın inayetiyle has kullarına ihsanda bulunmuş, onları himayesine ve korumasına almıştır. Sağlam bir akılla donatmış, (Önceki dinleri geçersiz kılan) yeni bir dinle süslemiştir.⁵²

Sinanuddin Yusuf Çelebi, kendisine karşı Allahın ikramının büyük olduğunu, iyiliklerin de çok olduğunu farketdiğinde, bu zelil dünya (belaların ve musibetlerin konağı) imtihan yeridir, Ona (ahirete) yönelmek, onu (dünyayı) geride bırakmaya, kemali de yok olmasına bağlı olduğunu, dünyada sevinçten daha fazla kötülüğün olduğunu, evlerden daha fazla kabirlerin var olduğu, rahatlığın devamlı olmadığını, kaybolan gölgenin olduğu gibi, bu dünyada hayatın ebedi olmadığı, giden yolcular olduğumuzu. Öncesi evlerin ve sarayların en gösterişlisi, sonrası ise çukurların ve mezarların karanlığıdır, ümitsiz olacağına akıllı olmalıdır, kim ki bu dünya için normal düşünürse ve onun hakkında saf zihinle karar verirse, dünyayı tadını çıkarma yeri olarak almamışsa, yalan olanın yaşamayacağını bilen, kim ki Allahın sözlerini iyi düşünüyorsa, merhametli olan hükümdar : Kendiniz için yaptığımız her iyiliği, Allah katında daha iyi ve daha büyük bir ödül olarak

51 Koç Celal Turgut, Ohri Sinanuddin Yusuf Çelebi'nin Arapça Vakfiyesinin dil ve belagat açısından değerlendirilmesi, International Journal of Science Culture and Sport (IntJSCS) August 2015.

52 Kaleşi Hasan, Yedna arapska vakufnama iz Ohrida iz 1491. godine - Ein arabischer Stiftungsbrief aus Ohrid aus dem Jahre 1491, Oriyentalni Institut u Sarejevu, Prilozi za Oriyentalnu Filologiyu, XII – XIII 1962 -63/ strana 15.

bulacaksınız,(Müzemmil suresi 20) ayetin bir bölümü ve gerçek ve seçilmiş bir peygamberden, Allah ona salat ve selam etsin, kendisi gibi ehli beytini de gün ve gece değişirken, karanlıktan sonra ışık gelirken, diriliş ve son karar gününe kadar rivayet edilen : İnsanoğlu öldüğü zaman,bütün amellerinin savabı da sona erer. Şu üç şey bundan müstesnadır. Kendisine dua eden hayırlı evlat, istifade edilen ilim, sadakai cariyeye, ki o vakıftır, diyor vakfiyesinde.⁵³

Vakfiye’de “Amelleri bakımından en çok hüsrana uğrayacaklar, dünya hayatındaki çalışmaları boşa gitmiştir. (Kehf -103,104). Allah güzel davrananların amelini zayi etmez. (Yusuf – 90) ayetlerine yer vermiştir. Yazının devamında Peygamber efendimizin şu hadisi şerifi yer almaktadır: İnsan öldüğünde üç şey dışında ameli kesilir.: arkasından kendisine dua edecek salih bir evlat, faydalanan bir ilim ve kamu yararına sadakadır.

Ohri-zade Sinanuddin (Sinan) Yusuf Çelebi Ohri Kadısı Mahmud’un oğludur. Ohri Varoşunun en yüksek yerinde İmaret’ te Fatih Sultan Mehmet’e adanmış Hünkar Camiini, halk arasında ise İmaret camii olarak anılan camii inşa etmiştir. Evliya Çelebi bu camiden söz ederken ”yukarı hisarda bir tepecikte kurşunla kaplı, kubbesi tahtalı ve onun minaresi güçlü malzeme ile Ohri-zade camii bulunur” yazıyor.

Ohri’ nin eski ailelerinden olan Ohri-zade ailesinden 1670 yılında Ohri’yi ziyaret eden Evliya Çelebi söz etmektedir. Ohri’nin en zengin ailelerinden olan Ohri-zade ailesine ait olan bir sarayın, mektep, hamam ve kervansarayın varlığından söz eder.

Ohrizade Sinanuddin Yusuf Çelebi, Allah’ın rahmetini ümit ederek Ohri merkezinde “ Müslüman yetim çocuklarının eğitim görebilmeleri için ve onurlu fakihler için” zaviye ve mektep yaptırmış. Onları da masraflarını karşılamak kaidesiyle vakfetmiş. Amel defterinin açık kalması için Ohri’den 14 kilometre uzak olan Usturga nahiyesine ait Vranişte ve Lajani köylerinde ki arazilerini vakfiyeye kaydetmiştir. Sinanuddin Yusuf Çelebi: Ohri şehrinde bir zaviye inşa ettirmiştir, dediğine göre: “Müslüman yetim çocuklarının eğitim görebilmeleri için ve onurlu fakihler için bir ev”, bunun için Ustruga çıkışında Vranişte (İvranişte) ve Lezani (Lijani) gibi iki köy, gelirleriyle ve hayvanlarla birlikte, Ustruga nâhiyesinde Meşevişte köyüne yakın altı değirmen, Ohri’de on altı dükkân, Ohri’ye yakın

53 Koç Celal Turgut, “Ohrili Sinanuddin Yusuf Çelebi’nin Arapça Vakfiyesinin dil ve belagat açısından değerlendirilmesi”, International Journal of Science Culture and Sport (IntJSCS) August 2015.

Çakoştini denilen bölgede bir üzüm bağı bahçesi, Ohri'ye yakın geniş bir alanı kapsayan tarım arazisini işletme aletleriyle vakfetmiştir., şimdi Yunanistan'da bir şehir olan (Voden) Karaverye'de iki han, balıkçılık için bir yer ve yüz bin (100.000) gümüş dirhem vakfetmiştir. Bütün bunlar, H. 896 / 1491 yılında tasdik edilen Sinanuddin Yusuf Çelebi'nin vakfiyesi ile doğrulanmıştır.⁵⁴ Koyunlarının satışından elde ettiği 10 bin gümüş dirhemi de vakfiyeye teslim etmiştir. Ohri'ye yakın Meşeışta köyünden geçen Trebişa nehri üzerinde bulunan 6'ı değirmi ve Ohri merkezinde 16 dükkanı vakfiyeye dahil etmiştir.

Vakfiyede, Ohri-zade Sinanuddin Yusuf Çelebi'nin vefatından sonra vakfın kimler tarafından nasıl idare edileceğine dair çok açık ve net bilgiler sunuluyor.

Ayrıca, açıklandığı ve kayda alındığı gibi vakfın çalışması için çalışanların Allah tarafından mükafatlandırılacağı yazılmıştır. Vasiyeti değiştirenler hakkında da Bakara süresinin 181'inci ayeti yazılıdır:

“Her kim işittikten sonra vasiyeti değiştirirse, günahı ancak onu değiştirenlerin boynunadır. Şüphesiz Allah hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir”.

Vakfiyenin sonunda ise vakfiyede yazılanlara şahitlik yapanların isimleri şöyle kaydedilmiştir:

Ohri kadısı Hamiduddin'in oğlu Şemsuddin ef.

Ohri'de eski kadılardan Nuruddin ef.

Kruya kadısı Şeyh Akbik'in oğlu Nimetullah Çelebi ef.

Şemsuddin'in oğlu Hızır Çelebi ef.

Mesud El – Haracı'nın oğlu Muhyiddin ef.

Hacı İbrahim'in oğlu Hacı Ali Çelebi ef.

Hacı İbrahim'in oğlu Hacı Ahmed ef.

Hacı İbrahim'in oğlu İsmail ef.

Abdülhayy'in oğlu Emir Hayruddin ef.

Mustafa'nın oğlu Durmuş ef.

Sinan bey El Cundi'nin oğlu Mustafa ef.

Karagöz Yusuf'un oğlu Mehmed ef.

54 Kaleşi, *age.*, s. 116.

Vakfiyede Arapça yazılmış şu üç cümle de yer almaktadır:

İnsanın ahlaklı olması, altundan daha değerlidir.

En iyi miras, güzel ahlak, güzel hal en iyi dosttur.

Konuşmanın en güzeli kısa ve öz olanıdır.

Sinanuddin Yusuf Çelebi, Ohri şehrinde bir zaviye inşa ettirmiştir, dediğine göre: “Müslüman yetim çocuklarının eğitim görebilmeleri için ve onurlu fakihler için bir ev”, bunun için Ustruga çıkışında Vranište (İvranište) ve Lezani (Lijani) gibi iki köy, gelirleriyle ve hayvanlarla birlikte, Ustruga nâhiyesinde Meşevište köyüne yakın altı değirmen, Ohri’de on altı dükkân, Ohri’ye yakın Çakoştini denilen bölgede bir üzüm bağı bahçesi, Ohri’ye yakın bir boş arazi, şimdi Yunanistan’da bir şehir olan (Voden) Karaverye’de iki han, balıkçılık için bir yer ve yüz bin (100.000) gümüş dirhem vakfetmiştir. Bütün bunlar, H. 896 / 1491 yılında tasdik edilen Sinanuddin Yusuf Çelebi’nin vakfı ile doğrulanmıştır.⁵⁵

Osmanlı Devleti, Balkan topraklarında gelenekleri ile doğru orantılı, sosyal ihtiyaçlarını karşılamak amacı ile hanlar, hamamlar, evler inşa ederken iktisadi ihtiyaçları için de bedestenler, köprüler yapmışlardır. Osmanlılar, sağlık açısından önemli olmasından dolayı, hamamların yapımına çok itina etmişlerdir. Birlikte yaşama kültürünün oluşması için yapılan en yararlı mimari eserlerin başında köprüler gelmektedir. Osmanlı Devleti’nin Balkanlarda yaptığı ve onlarca senenin emeğini taşıyan köprüleri, birlikte yaşama kültürünün gelişmesinde önemli katkılar sağlamıştır. Bu köprüler bugün birçok şehrin sembolü durumundadır.⁵⁶

Vakıflara ait olan han ve bedestenler de milli ve dini mensubiyet ayırımı yapmadan herkese hizmet vermiş. Tüccarlar birlikte aynı kervansaraylarda kalıp yolculuk yapmışlar veya aralarında ticareti geliştirmişlerdir. Hamamlar da her çeşit insan tarafından kullanılmıştır. Özellikle imaret hanelerde müslüman ve hristiyanlar aynı sıraya girip ya orada yemeklerini yemişler veya evlerine almışlardır. İmaret hanelerin çalışmasını hatırlayan yaşlılar özellikle hristiyan ahalî şahitlik ederek imaret hanelerde hiçbir ayırım yapılmadan herkese hizmet verildiği söylenmiştir. Vakıflar insan odaklı kurulmuş ve amacı doğrultusunda çalışmıştır. Vakıfların inşa ettirdiği saat kuleler, çeşmeler insanların ihtiyaçlarını gidermek için amaçlanmış ve sosyal ihtiyaçları gidermiştir. Balkanlarda yaşayan insanlar arasında paylaşım

55 Kaleşi, *age.*, s. 116

56 Özgişi Tunca, Osmanlı Devleti’nin Balkanlarda birlikte yaşama kültürünü geliştirmek için uyguladığı politikalara örnekler, *The Journal of Academic Social Science Studies*, 2014, sayı 26, sayfa 345 – 356.

ve yardımlaşma, ihtiyaçları gidermekte vakıfların büyük rolü olmuştur. Özellikle Balkanların en eski vakfiye sahibi Ohrizade Sinanuddin Çelebi'nin inşa ettiği külliye'nin yeri "İmaret" olarak herkes tarafından bilinmektedir. Varoş denilen semte kurulan İmaret etrafında yaşayan halkın çoğunluğunu hristiyanlar oluşturmaktadır. Vakfın gelirlerinden pişirilen yemekler ve yapılan yardımlar hiç bir ayırım yapmadan ihtiyaç sahiplerine verilmiştir. Osmanlının çekilişinden 100 yıl sonra da olsa o mekan unutulmamış ve insanlar arasında İmaret olarak anılmaktadır.

Sonuç

Buraya kadar belli bazı sonuçlar tebeyyün etti. Bu kısa araştırmamızda Makedonya'daki Osmanlı eserlerinin varlığına ve korunma ihtiyacına dikkat çekmeye çalıştık. Osmanlı devleti nizam-ı âlem mefkûresi gereği gittikleri her yerde iktisadi, idârî, eğitimsel vs. kurumları vazederek toplum nizamını oluşturmaya çalışmışlar ve bunu yaparken de dil, din, ırk, kültür ve coğrafya ayrımı gözetmemişlerdir. Makedonya bu bağlamda söz konusu durumun canlı bir şahididir. Makedonya'da bulduğumuz eserlerden anıyoruz ki, Osmanlılar, Bursa, Edirne, İstanbul gibi Türk şehirlerine verilen ihtimamı bu coğrafyaya da verdiklerini görmekteyiz. Zira merkezi bir yönetim sistemine sahip Osmanlı devleti için Makedonya da Osmanlı Ülkesinin bir parçasıydı. Osmanlı medeniyeti her şeyden önce bir vakıf medeniyeti idi. Zaten bu özlü araştırmamızda gördüğümüz gibi eserlerin çoğu da vakıf eserleridir. Hali vakti yerinde birçok zengin, paşa ya da diğer devlet adamları Osmanlı ülkesinin her yerinde olduğu gibi burada da mallarını vakfetmişler ve birçok anıtsal eserler inşa ettirmişlerdir. Osmanlı devleti fetihler sonucunda uyguladığı iskân politikasıyla bu coğrafyaya Türkleri yerleştirmiş ve buranın yerli halklarıyla kardeşçe bir kaynaştırma gerçekleştirmiş ve yerli halkla birlikte birçok eserler meydana. Türkler aleyhine yapılan ideolojik propagandalar sonucunda, birçok Osmanlı eseri tahrip edilmiş ya da korunmasız kaderine terkedilmiştir. Bugünkü Müslüman nüfus bu eserlere sahip çıkmaya ve onları yıkımdan kurtarmaya çalışmaktadır. Ancak bu faaliyetler çok ciddi ölçekte mali ve yetişmiş eleman yardımı gerektirmektedir. Yapılması gereken, bu eserlerin korunmasıyla ilgili geniş çaplı dernekleşmeye gitmek ve var olan dernekleri her yönden desteklemek ve toplumsal bilinci artırmaktır.

Kaynaklar

Stoyanovski Aleksandar, Makedonija vo Turskoto srednovekovie od krayot na XIV do pocetokot na XVIII vek, Kultura 1989.Skopje

Anali Gazi Husrev Begove Biblioteke Kniga IX –X Sarajevo 1963

Bülbül Sevil, "Manastır şehri'nde günümüzde ayakta olmayan iki camii", *Karadeniz Araştırmaları*, sayı 38

Bülbül Sevil, *Manastır Şehrindeki Osmanlı Mimarisi*, T.C. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü sanat tarihi ana bilim dalı, Doktora tezi, Ankara 2011

Koç Celal Turgut, Ohrili Sinanuddin Yusuf Çelebi'nin Arapça Vakfıyesinin dil ve belagat açısından değerlendirilmesi, *International Journal of Science Culture and Sport (IntJSCS)*, August 2015

Cilo Hasan, Yasal çerçeve ve gerçekler arasındaki boşluğun içinde Makedonya'da vakıflar, *Balkanlarda Osmanlı Vakıfları ve Eserleri Uluslararası Sempozyumu*,2012

Çardımda Hatica, İslamska zayednica u Bosni i Hercegovini, Drustveni i pravni položaj zene muslimanke u Osmanskoy Bosni,10.02.2015

Çizakça Murat, "Osmanlı Dönemi Vakıflarının Tarihsel ve Ekonomik Boyutları", Türkiye'de Hayırseverlik: Vatandaşlar, *Vakıflar ve Sosyal Adalet Araştırması*, TÜSEV, İstanbul, 2006

Dede Mevlüt, Bir Balkan şehri olan Ohri'de XVII. - XVIII. Yüzyıl vakıf sosyal hayat ilişkisine dair birkaç örnek, *Yeni Türkiye Yayınları* 67, Rumeli ve Balkanlar özel sayısı II, İstanbul 2015

Dede, Mevlüt, Üsküp Vakıfları-Bir sosyal tarih incelemesi, T.C. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora tezi, Kasım 2015.

Dizdar Mayo,Sarayevski vakifi i nyihovi vakufi 1461 – 2001 od İsa bega İshakoviça i Gazi Husrev bega do Adil bega Zulfıkarpaşıca,Sarayevo 2010.

Durmuşeviç Enes, "Vakufi u različitim političkim sistemima", *Naučni skup Vakufi u Bosni i Hertsegovini zbornig radova Sarajevo*, 22 Haziran 2011, sayfa. 111 – 129

Erdem Arif, Tarih Forum, Balkan fetihleri ve vakıflar, 07.10.2012)

Elezoviç Gliša, Turski spomenici, knjiga I, sveska I, 1348-1520. Belgrad, 1940

Elezoviç Gliša, Turski Spomenici (1438-1520), Beograd 1940,

Elezović Gliša "Turski Spomenici u Skoplju", Glasnik na Ā.N.Ā., Knjiga 1 Sveska 1-2, Skopje 1926

Gorgiev Dragi, Yaneva Ālinka, Semeystvoto Ohrizade – istoriya dolga 600 godini, Dirzaven Arhiv na Republika Makedoniya, skopje, 2010

Gürsoy Çiğdem, Vakıf medeniyeti, Cenan eğitim ve kültür vakfı, Balkan faaliyeti, sunum notları 2013,

Hatice Oruç, "Bosna şehirleri ve vakıflar Sabah Ülkesi", *Kültür, Sanat ve Felsefe Dergisi*, Köln, 15.09.2017

Husiç Aladin, Laviç Osman, Vakufname Bosne (1463 – 1878) Sarajevo 2013

Hutba vakufske direksiye, Vakufom osiguraymo pravedniyu budučnost, Boşnyaçki İslamski centar Hamilton, 07.06.2013

Kaleşi Hasan, Yedna arapska vakufnama iz Ohrida iz 1491. godine - Ein arabischer Stiftungsbrief aus Ohrid aus dem Jahre 1491, Orientalni Institut u Sarejevu, Prilozi za Oriyentalnu Filologiyu, XII – XIII 1962 -63

Kaleşi Hasan, Naystari vakafski dokumenti u Yugoslaviyu na arpskom yeziku, Priština 1972

Kaleşi Hasan, ve Mehmedovski Mehmet, "Tri Vakufnami na Kaçanikli Mehmet Paşa", Glasnik na Ā.N.Ā., Skopje 1958

Karçiç Fikret, Vakufi I reprivatizacija, Glasnik, Rijaste IZ u SFRJ, Sarajevo, 1991

Mehmed Tevfik, Kratka Istorija Bitolskog Vilayeta", Bratstvo, nr. 43, Beograd 1933,

Mehmedovski Mehmed, Kaleşi Hasan, Zbornik na Arheološkiot muzeJ, Skopje, I, 1956.

Mehmed Tevfik, Kratka Istorija Bitolskog Vilayeta", Bratstvo, nr. 43, Beograd 1933,

Mihaylovski Robert, The Sixteenth Century Mosques of Bitola 2011

Nacionalizirani i oduzeti vakufi, İslamska zayednica u BİH, Vakufska direkcija Sarajevo

Nametak Aliya, İslamski kulturni spomenitsi Turskog perioda u Bosni i Nersegovini, Sarajevo 1939.

Naučni skup, Vakufi u BiH, İslamska Zayednica BiH, Vakufska Direkcija Sarajevo
22.06. 2011

Necip Lütfi, Yüksek lisans tezi, XV – XVI. Yüzyıllarda Makedonya'da kültür ve
medeniyet, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2006

Özgişi Tunca, “Osmanlı Devleti'nin Balkanlarda birlikte yaşama kültürünü
geliştirmek için uyguladığı politikalara örnekler”, *The Journal of Academic Social
Science Studies* 2014, sayı 26, sayfa 345 – 356.

Pavlov Zoran, Osmanlıski spomenici, Uprava za zaštita na kulturnoto nasledstvo,
2008.Skopje

Ramiç Şukriya, AKOS, Institucija vakufa u Boşnyaka : izmecu tradicije i izazova
savremenog doba, 24.05.2015

Softić Smail, Muslimanske starine u Skoplju, Avlija -portal za kulturu,knyijevnost
i društvene teme 17.01.2013

Telli Hasan, “Osmanlı döneminde Üsküp Evkaf Müdürlüğü”, *Uluslararası Sosyal
Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 10 Sayı: 48, Şubat 2017 sayfa 221-239)

Tekst 73/ vakufska imovina, İslamska zajednica BiH, Muftijstvo Tuzlansko, Meclis
Zvornik)

Vatrenyak Mustafa, Gazi Husrev begov vakuf, utyecay na razvoy društvene
zajednice, İslamska Zayednica u Bosni i Hercegovini Vakufska Direkcija Sarajevo,
Gazi Husrev begov Vakuf, opis poslova 2006.

Yakup Ahabab, “Kalkandelen Para Vakıfları”, *Journal of Ottoman Civilization Studies*,
Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi, 2017 VOL. 3, NO. 5, 49 – 71

